

1163

Cottus gobio **(L., 1758)**

Synonimy: *Cottus microcephalus* Heckel, 1849, *C. ferruginosus* Heckel et Kner, 1858; *C. koshevníkowi* Gratzianov, 1907; *C. gobio* n. *Pellegrini* Vladykov, 1931, *C. petiti* Bacescu et Bacescu-Mester, 1964; *C. gobio hispaniolensis* Bacescu et Bacescu-Mester, 1964; *C. gobio haemusi* Marinov et Dikov, 1986.

Głowacz biało płetwy

ryby szczękowe
(*Gnathostomata*),
skorpenokształtne,
głowaczowate

Opis gatunku

Ciało maczugowate, silnie zwężające się ku tyłowi. Głowa trójkątna, duża i szeroka, grzbietobrzusnie spłaszczona. Oczy małe, osadzone blisko siebie na wierzchu głowy. Ciało nagie. Dwie płetwy grzbietowe połączone ze sobą cienką błonką, rzadziej oddzielone od siebie niewielką przestrzenią. Pierwsza niższa i krótsza o ok. 1/2 od drugiej. Płetwy piersiowe duże, wachlarzowate. Płetwa ogonowa zaokrąglona. Płetwy brzuszne krótkie i położone tuż pod piersiowymi. Ubarwienie zmienne, uzależnione od rodzaju podłoża i stanu fizjologicznego ryb. Najczęściej szarobrzęzowe, z ciemniejszymi, nieregularnymi poprzecznymi plamami na grzbiecie i bokach. Płetwy grzbietowe, ogonowa i piersiowe mają poprzeczne paski na promieniach. U samców w okresie tarła ubarwienie staje się ciemnoszare lub niebieskawoczarne, a brzeg pierwszej płetwy grzbietowej obramowany jest pomarańczowym paskiem. Maksymalny rozmiar 15–17 cm (Witkowski, Terelecki 2000).

Możliwość pomyłki z innymi gatunkami

Ze względu na kształt ciała, ubarwienie i sposób poruszania się gatunek ten jest bardzo podobny do głowacza przegopłetwego (*Cottus poecilopus*) oraz inwazyjnych, pontokaspijskich babek z rodzaju *Neogobius*. Te ostatnie w odróżnieniu od głowaczy mają płetwy brzuszne zrosnięte na kształt przyssawki.

Cechy biologiczne

Rozmnażanie

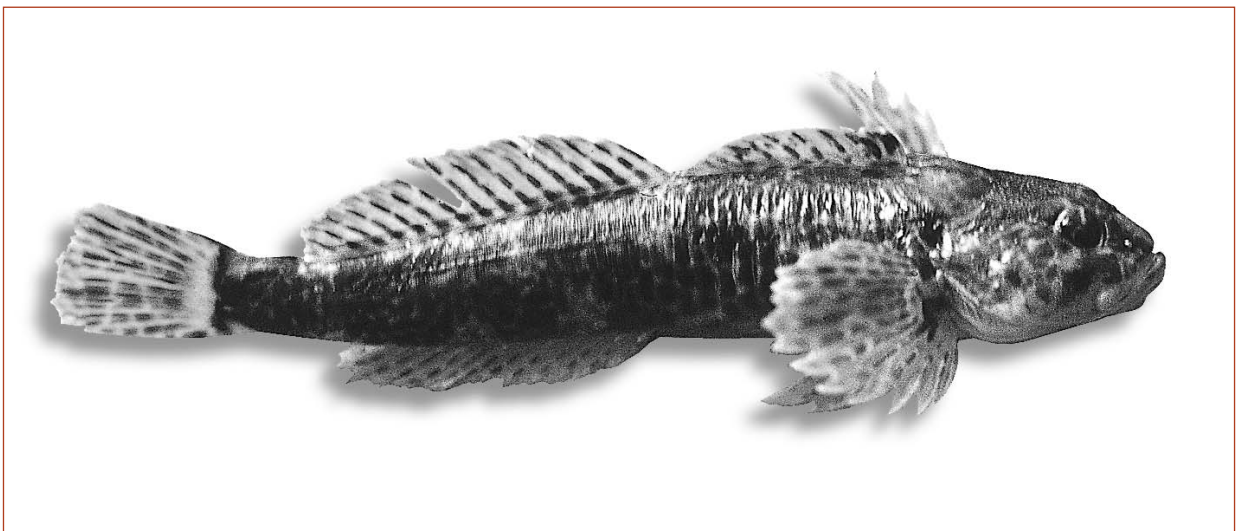
Do tarła przystępuje na wiosnę (marzec–kwiecień), gdy woda osiągnie temperaturę 7–13°C. Dojrzałość płciową osiąga w wieku 2–3 lat. Jaja składane są pod kamieniami, oczyszczonymi wcześniej przez samca. Strzeże on ponadto rozwijającej się ikry oraz wylęgu. Płodność tego gatunku waha się od kilkudziesięciu do kilkuset ziaren ikry. Ikra jest koloru żółtego lub pomarańczowego, a jej średnica waha się od 1,6 do 2,6 mm. Rozwój embrionalny w temperaturze wody 10–11°C trwa 25–28 dni, co odpowiada 275–280 stopniom (D°).

Aktywność

W okresie dnia gatunek ten przebywa w ukryciach, najczęściej pod kamieniami. Aktywny staje się o zmierzchu, penetrując najbliższą okolicę w poszukiwaniu pokarmu. W okresie tarła opuszcza swoje kryjówki i przez cały dzień przebywa na otwartej przestrzeni.

Sposób odżywiania

Makrozoobentos – larwy ohotkowatych, chruścików, jętek i widelnic oraz kielże stanowią główny pokarm tego gatunku. Sporadycznie zjada ikrę i wylęg pstrąga potokowego i innych gatunków ryb. Największą aktywność pokarmową wykazuje od listopada do czerwca.

Cechy ekologiczne

Siedliska

Głowacz białopłetwy zasiedla głównie środkowy bieg podgórskich rzek (krainę lipienia i brzany), zawsze poniżej strefy występowania głowacza przegopłetwego. Spotykany bywa również w nizinnych i morenowych strumieniach charakteryzujących się większym spadkiem, dobrze natlenioną wodą, rzadko osiągnącą 24°C. Najczęściej przebywa na żwirowato-kamienistym, rzadziej na piaszczystym dnie. W rzekach preferuje płytsze, przybrzeżne partie o głębokości 10–50 cm.

Siedliska z Załącznika I Dyrektywy Siedliskowej, mogące wchodzić w zakres zainteresowania

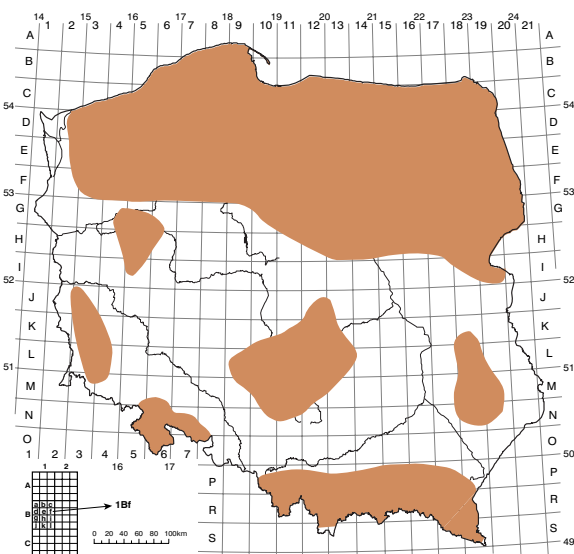
3260 – nizinne i podgórskie rzeki ze zbiorowiskami włośniczników *Ranuncion fluitantis*

Rozmieszczenie geograficzne

Gatunek szeroko rozprzestrzeniony w całej Europie. Występuje od Uralu po Pireneje. Brak go na Półwyspie Pirenejskim (z wyjątkiem północno-wschodniej Hiszpanii), Półwyspie Apenińskiego i Bałkańskiego, północnej Jutlandii, Półwyspie Kolskim, północnej Skandynawii, Szkocji oraz Irlandii.

Mapa rozmieszczenia w Polsce

Na terenie Polski zasiedla większość sudeckich i karpackich dopływów Odry, Wisły, Łaby i Dunaju. W środkowym pasie spotykany jest rzadko. Wyraźnie liczniejszy w rzekach przybrzeżnych, Pomorza Zachodniego, Warmii, Mazur i Suwalszczyzny.

Status gatunku

Gatunek odnotowany jest na terenach lub w otulinie parków narodowych i krajobrazowych (m.in. Pieniński, Gor-

czański, Stołowogórski, Magurski, Bieszczadzki, Świętokrzyski, Roztoczański) oraz rezerwatów ichtiologicznych (m.in. „Drwęca”, „Grabowa”).

Przemiany i stan populacji w skali kraju, potencjalne zagrożenia

Rozwój i stan populacji

Gatunek relatywnie często spotykany. Należy jednak spodziewać się zaniku wielu stanowisk w wyniku antropogenicznych oddziaływań.

Potencjalne zagrożenia

Zanieczyszczenia, regulacje oraz brak drożności cieków (z racji słabych zdolności lokomotorycznych) stanowią główne zagrożenie dla tego gatunku.

Propozycje działań ochronnych

Propozycje względem siedliska gatunku

Należy powstrzymać antropogeniczne oddziaływania na ekosystemy drobnych potoków, a ponadto dążyć do ich renaturyzacji. Zabiegi te przyniosą pozytywny efekt także dla kilku chronionych i wskaźnikowych gatunków ryb (m.in. strzebla potokowa, pstrąg potokowy, lipień).

Propozycje względem gatunku

Gatunek objęty ścisłą ochroną gatunkową, umieszczony ponadto na czerwonej liście stokowodnej ichtiofauny Polski – co powinno zagwarantować mu bezpieczną egzystencję.

Propozycje względem populacji

Bezwzględnie należy ograniczyć prace regulacyjne, zaniechać poboru kruszywa z dna cieków oraz udroźnić ciągłość rzek.

Doświadczenia i kierunki badań

Ze względu na odnotowane znaczne zróżnicowanie morfologiczne populacji występujących na terenie Polski (północno-wschodnie a południowo zachodnie) należałoby podjąć badania również nad ich zróżnicowaniem genetycznym.

Bibliografia

- ANDREASSON S. 1969a. Locomotory activity patterns of *Cottus poecilopus* Heckel and *Cottus gobio* L. (Pisces). *Oikos*, 20: 78–94.
- ANDREASSON S. 1969b. Interrelations between *Cottus poecilopus* Heckel and *Cottus gobio* L. (Pisces) in regulated North Swedish river. *Oikos*, 20: 540–546.
- ANDREASSON S. 1971. Feeding habits of sculpin (*Cottus gobio* L., Pisces) population. *Inst. Freshw. Res. Drottningholm*, 51: 5–30.

- ANDREASSON S. 1972. Distribution of *Cottus poecilopus* Heckel and *Cottus gobio* L. (Pisces) in Scandinavia. Zool. Scripta, 1: 69–73.
- ANDREASSON S. 1973. Seasonal changes in diel activity of *Cottus poecilopus* and *C. gobio* (Pisces) at the Arctic Circle. Oikos, 24: 16–23.
- BLESS R. 1982. Untersuchungen zur Substratpräferenz der Groppe, *Cottus gobio* Linnaeus, 1758 (Pisces: Cottidae). Sencenb. Biol., 161–165.
- ČIHAŘ J. 1969. Taxonomical and ecological notes on *Cottus gobio* Linnaeus, 1758, and *Cottus poecilopus* Heckel, 1836 (Osteichthyes: Cottidae). Vest. Česk. Spol. Zool., 33: 102–110.
- DOWNHOWER J. F., LEJEUNE P., GAUDIN P. & BROWN L. 1990. – Movements of the chabot (*Cottus gobio*) in small stream. Pol. Arch. Hydrobiol., 37: 119–126.
- FOX P. J. 1978. Preliminary observations on different reproductive strategies of the bullhead (*Cottus gobio* L.) in northern and southern England. J. Fish Biol., 12: 5–11.
- GAUDIN P. & CAILLIERE L. 1990. Microdistribution of *Cottus gobio* L. and fry of *Salmo trutta* L. in a first order stream. Pol. Arch. Hydrobiol., 37: 81–93.
- HYSLOP E. J. 1982. The feeding habits of 0+ stone loach, *Noemacheilus barbatulus* (L.) and bullhead, *Cottus gobio* L. J. Fish Biol., 21: 187–196.
- KOLI L. 1969. Geographical variation of *Cottus gobio* L. (Pisces, Cottidae) in Northern Europe. Ann. Zool. Fenn., 6: 353–390.
- LUSK S. 1967. Plodnost vranky obecne v fiece Svatce. Vertebr. Zpr., 2: 11–14.
- MARCONATO A. & RASOTTO B. 1983. Mating preferences of the female river bullhead, *Cottus gobio* (Cottidae, Teleostei). Boll. Zool., 50: 51–54.
- MORRIS D. 1954. The reproductive behaviour of the river bullhead (*Cottus gobio* L.) with special reference to the fanning activity. Behaviour, 7: 1–32.
- SMIŠEK J. & VEJVODA M. 1956. Rust, stáří a rozmnožování vranky obecné v pstružových vodách. Živoč. výr., 29: 357–372.
- SMYLY W. J. P. 1957. The life history of the bullhead or Miller's thumb (*Cottus gobio* L.). Proc. Zool. Soc. London, 128: 431–453.
- STARMACH J. 1965. Koppfen in der Karpathenflüssen. II. Antreten und Charakteristik der Buntflossenkoppe (*Cottus poecilopus* Heckel) und weissflossigenkoppe (*Cottus gobio* L.) in raba Flussgebiet. Acta Hydrobiol., 7: 109–140.
- STARMACH J. 1972. Charakterystyka głowaczy: *Cottus poecilopus* Heckel i *Cottus gobio* L. Acta Hydrobiol., 14: 67–102.
- WITKOWSKI A. 1972. Characteristic of *Cottus gobio* L. from streams Dzika Orlica and Kamienny Potok in Lower Silesia. Pol. Arch. Hydrobiol., 19: 403–419.
- WITKOWSKI A. 1979. A taxonomic study on fresh-water sculpins of genus *Cottus* Linnaeus, 1758 (*Cottus gobio* L. and *Cottus poecilopus* Heck.) in Poland. Acta Univ. Wratisl., Pr. Zool., 10: 1–95.
- WITKOWSKI A. 1994. Phenotypic variability of *Cottus gobio* Linnaeus, 1758 in the Polish waters (Teleostei: Scorpaeniformes: Cottidae). Zool. Abh. Staatl. Mus. Tier., Dresden, 48: 177–183.
- WITKOWSKI A. & TERLECKI J. 2000. Głowacz białopłetwy *Cottus gobio* Linnaeus, 1758. W: BRYLIŃSKA M. (red.) Ryby słodkowodne Polski. PWN, Warszawa, 444–447.

Andrzej Witkowski